

Britannia gjenfortalt

Fra lakselorder til Arne Korsmo til Odd Reitan:
Når Hotell Britannia gjenoppstår i totalrenovert
prakt er det en uløselig del av Trondheims
identitet som har fått livet tilbake.

Hotell Britannia er utvilsomt en av Trondheims institusjoner, viktig for byens liv. I 2020 vil hotellet ha vært drevet i 150 år, i Dronningens gate 5, med vekslende økonomisk suksess, under ulike eiere og administrasjoner, rasert av branner, utsatt for forfall i vanskelige tider og gjenreist – i direkte og overført betydning – flere ganger. Siste ombygging begynte i 2016 og hotellet ble åpnet på nytt 1. april 2019, etter det Adresseavisen var først ute med å kalle en «milliardoppussing». Snarere dreide det seg om en gjenoppbygging, som innebar at hoveddelen av hotellets sammensatte bygningsmasse, mellom Nordre gate, Dronningens gate, Apotekerveita og Westermannveita, datert til et hundreårsspenn fra 1880 til 1980, ble revet. Fasaden og konstruksjonene mot Dronningensgate er derimot bevart, og interiørene i Palmehaven og deler av Speilsalen tatt vare på. Gamle hus er fulle av overraskelser. Lokalpressen meldte underveis om «råte», «asbestfunn» og «ekte hussopp».¹ Pragmatikken kom til å bli bestemmende i en prosess mellom antikvarer, arkitekter, byggherre og entreprenør. Olav Thon og Odd Reitan, som hadde vært eiere fra 2014 til før ombyggingen startet opp, hadde forestilt seg et rehabiliteringsprosjekt i størrelsesorden 150 millioner kroner. Oppgaven viste seg å ha helt andre dimensjoner. Bare én borger, med Trondheimsinteresser langt ut over det å tjene penger, kunne ta den på seg. I november 2015 solgte Thon Hotellbygg AS sine aksjer i Britannia Eiendom AS til E. C. Dahls Eiendom AS (Reitangruppen). Selskapet har navn etter en av industrigründerne fra siste halvdel av 1800-tallet, i Trondheims bys historie kalt «Fremskridtenes gyldne tidsalder».² Bryggerieier og generalkonsul E. C. Dahl må regnes en av byens fedre. Og Odd Reitan, med formue hentet fra dagligvarehandel, fortjener til de grader betegnelsen *byens sønn*.

Nina Berre
er arkitekt med
doktorgrad i arkitektur-
historie.

Karl Otto Ellefsen
er professor og
tidligere rektor
ved AHO.

Det første Hotell Britannia. Begrenser vi oss til bykjernen, er Trondheim i klassisk forstand Norges mest monumentale by. Barokkplanen fra 1681 etablerte et mønster som de samfunnsbærende bygningene, institusjonene, systematisk kunne plasseres inn i.³ Overnattingssteder, før industrialismen, tok ofte form av skyss-stasjoner, losjihus og tvilsomme kneiper, som ikke hørte hjemme i de 60 alen brede hovedgatene som den militære byplanleggeren Cicignon hadde sørget for at kongen i København anla i Trondheim. Hotell Britannia fant plass i den mer beskjedne Dronningens gate, også en del av reguleringen etter storbrannen på 1600-tallet. Allerede i 1842, etter brannen året før, (historien om Trondheim midtby er en lang fortelling om branner og gjenoppbygging) hadde trehotellet d'Angleterre, med navn inspirert av Københavns flotteste hotell, blitt etablert like ved, i Nordre gate 19.⁴ Hotellet i Dronningensgate valgte også et anglosaksisk klingende navn, som på Britannias nettsider inngår i hotellets fortelling og merkevarebygging: «Britannia hotell ble åpnet i 1870 for å huse den britiske overklassen som reiste til vår region for å fiske laks – også kalt lakselordene». Norge, sett som spektakulær natur, ble åpnet som turistmål av engelsk adel og industrialister. Enkelte ville klatre til topps i ikke-erobrete fjell, andre nyte utsikter som tok pusten fra dem, mens noen herrer pendlet mellom tigerjakt i Bengalene, opphold

Britannia mot Dronningens gate, 2019. Foto: Lars Petter Pettersen/Britannia Hotel.

Over: Palmehaven, innviet i 1916. Foto: H.C. Neupert/Gunnerus NTNU. Under: Fra åpningsfesten i mai 2019. Foto: Wil Lee-Wright/Britannia Hotel.

i Afrika, sub-Sahara, for å felle «the big five» og rikt fiske av storlaks i trønderske elver – Orkla, Gaula, Nidelva og Namsen – alle med Trondheim havn som innfallspport. Vel så viktig for en omfattende bygging av hoteller i Norge på slutten av 1800-tallet, var nok at det svensk-norske riket gjennom industrialisering var i ferd med å bli velstående og kunne holde seg med både reisende overklasse og embetsverk. Hotell Grand i Oslo og Hotell Norge i Bergen er to av mange som hører til samme familie som Britannia.

Bygningshistorien til Hotell Britannia begynner med kjøp av Gunnerusgården, omtalt som en «ærverdig tregård», reist etter bybrannen i 1708 og sin tid eid av Trondheims biskop Gunnerus.⁵ I denne tregården åpnet hotellet sommeren 1870. Murtvang var innført i 1845, og hotellet utvidet i 1877 med en murbygning tegnet og bygd av Jacob Digre. I 1888 ble den gamle tregården revet og erstattet med enda en ny murbygning mot Nordre gate. Hotellfasaden slik vi kjenner den i dag, er tegnet av arkitekt Karl Martin Norum (1852–1911) og sto ferdig i 1897. Han var blitt sjefsarkitekt hos entreprenørfamilien Digre og var utdannet ved Trondhjems Tekniske Læreanstalt, forløperen til NTH og NTNU. Norum var en av arkitektene som deltok i gjenreisinga av Ålesund, og bygningene hans i Art Nouveau kom også til å prege Trondheim sentrum. Britannia-fasaden er derimot utført i en rikt dekorert og ornamentert empire, av noen kunsthistorikere betegnet som *nyrenessanse*, *Berliner-renessanse* eller *nybarokk*, av andre holdt fram som uttrykk for eklektisismen omkring århundreskiftet. Det vi husker fra gatebildet i Dronningensgate, er den lange hvitpussete og symmetriske fasaden, det midtstilte inngangspartiet, den toetasjes balkongen over midtpartiet og – høyt der oppe – tårnet, med zink-kledd kuppel og flaggstang på taket.

Historiebærende interiører. I europeiske småbyer med tung historie – som Trondheim er et eksempel på – synes institusjoner å være uhyre viktige for selvforståelsen, og trondheimsbegivenheter i alle størrelsesordener fant sted i Britannias interiører. Gjestene til kroningen i 1906, og senere signinger av norske konger, bodde og feiret her. Fridtjof Nansen innviet Spisesalen (senere Speilsalen) med 247 gjester, på ferden sydover etter at han sammen med Hjalmar Johansen hadde gått mot Nordpolen. Trondhjemmere kledde seg opp for å gå på Britannia, og Palmehaven var de NTH-søkende landgymnastenes og preseteristenes første møte med det urbane Europa.

Trondheimsinstitusjonene markerer seg gjennom tradisjonell monumentalitet. Domkirken streber i enden av det barokke aksekorset. NTHs hovedbygning troner over byen ytterst på Gløshaugen. Det røde og runde Studentersamfunnet møter byen i enden av Elgeseter bro. Men institusjonenes mening og historie formidles i like høy grad av interiører. Rosenborgs Lerkendal, det best besøkte stadion i landet, oppleves som interiør. Trondheims-ikonene Erichsens konditori (1856–2007) og F. Bruns bokhandel og forlagshus (1873–2000), lå som kapeller til Nordre gate, Trondheims promenadegate. I denne frostkalde Trondheimsblandingen av intim og trang middelalderby og barokke, brannskillende gater ute av skala, bærer interiører byens historie, slik tilfellet også er med Britannias indre. Britannia Café, på hjørnet mot øst, der Apotekerveita møter Dronningensgate, skrev seg først inn i byhistorien. «Hjørnet» ble et møtested for kondisjonerte, intellektuelle og reisende. Palmehaven, tegnet av arkitekten Morten Anker Bache, ble konseptualisert og innredet i 1918.⁶ Ifølge historiske fotografier hadde hotellet lenge rådet over en uteservering, og tanken var vel å bygge den inn og gi den glasstak, slik Grand hotell i Oslo hadde omdannet sin uteservering med springvann til «Palmen», og etter inspirasjon fra «Vinterträdgården» i Grand hotell i Stockholm.⁷ Men dette skjedde også i ei tid da den eksklusive hotellarkitekturen omfavnet det orientale, mauriske og eksotiske. De fleste vil kjenne Hotel Bristol i Oslo, bygd i 1920, med sin Mauriske hall, og biblioteksbar med vinterhave. Mindre kjent er alle turisthotellene som utvidet med eksotiske haver, for eksempel navnesøsteren Bristol hotell i Molde, en av de mange nå nedbrente ungdomshotellene i tre. Av de norske vinterhavene var og er Palmehaven på Britannia den mest ambisiøse, kanskje den arkitektonisk sett mest vellykkede, og usedvanlig betydningsfull for det lokale bylivet. Haven var ikke bare et rom pyntet med palmer og springvann, men en glassoverdekket og nedsenket grønn oase, omkranset av restaurantbord på rikt ornamenterte gallerier, kledd med persiske tepper og avgrenset av doriske søyler i fri tolking, og med en balustrade som ifølge arkitekturguiden for Trondheim er bygd i «prikkhugget betong som fremhever og markerer rommets utendørskarakter.»⁸ Derfra kunne man bevege seg inn til Speilsalen og til Britannia-passasjen med forretninger.

“Trondheimsbegivenheter i alle størrelsesordener fant sted i Britannias interiører.”

Fridtjof Nansen, Christian Michelsen, Jørgen Løvland og Fritz Herman Wedel Jarlsberg foran Britannia Hotel i 1905. Foto: Hotel Britannia.

"Interiørene kunne fungert utmerket som kulisser i en norsk utgave av Mad Men."

Korsmos Britannia. Hotellets interiører er ombygget mange ganger. Selvfølgelig måtte de 257 værelsene, kjøkken og tekniske rom moderniseres. Britannia har også gitt plass for ulike restauranter. «Hjørnet» fikk ny innredning, og Palmehaven ble omfattende renovert på 1980-tallet av Per Knudsen Arkitektkontor med Eilen Garmann Johnsen, da oasen ble innskrenket og ga plass til flere bord. Veggene, i mellomtida malt mørke, fikk tilbake sine sjablongmalte lyse fliser og himlingen sin opprinnelige «mauriske» utforming.

Den mest kjente ombyggingen sto Arne Korsmo for, sammen med Terje Moe, i 1962. Korsmos prosjekt brakte noe helt nytt inn i det da noe gammelmødige Britannia-interiøret.⁹ Prosjektet omfattet inngangspartiet som ble senket til gatenivå, inngangshallen med resepsjonen, ny innredning av «Hjørnet», bar og toaletter i underetasjen, heis og trappeløp opp til gjesterommene, en vindeltrapp ned til toalettene (som fortsatt står der), trapp ned til barren og en telefonboks i messing (som også er tatt vare på). Moderniseringen dreide seg om overflater, materialkvaliteter, sammenføyninger og preg, men også om romlige sammenhenger og logistikk. «Slik får Britannia en resepsjon som samler under én kontroll de forskjellige funksjoner», skriver Arne Korsmo og Terje Moe i Byggekunst. Som i et panoptikon kunne den høflig bestemte og uniformskledde eldre resepsjonisten overvåke gjestenes bevegelser.

Britannia var det eneste større prosjektet som Korsmo fikk gjennomført i sin tid som professor på NTH. Korsmo hadde bodd mye på hotellet i den første vanskelige Trondheimstida, da ekteskapet med Grete Prytz Kittelsen revnet. Han kjente familien Stensrud som hadde drevet hotellet siden 1924, og dette var trolig grunnen til at han fikk oppdraget.¹⁰ Kanskje Korsmo ville distansere seg fra det noe pragmatiske, trauste og trefokuserte miljøet ved NTHs arkitektavdeling? Han var også til de grader internasjonalt orientert, og på denne tida opptatt av å fornye seg. Prosjektet viser en geometri og presisjon som utvilsomt gir det en 1960-talls karakter, og interiørene kunne fungert utmerket som kulisser i en norsk utgave av Mad Men.

Korsmos bildetekst: «Bardisk i Cuba-mahogny, kjølig grønt profilitt-glass mot trapp. Gyllent overlys toner glasset varmere». Foto: Fra Byggekunst nr. 5 1963.

Men ikke bare: Marmor og glass var hovedmaterialene i denne moderne iscenesettelsen av de mest tilgjengelige delene av Britannia. Korsmo var selv i Carrera og valgte grad av marmorering og blokken som marmorhellene skulle skjæres fra. Glassveggene sto list-løse fra gulv til tak med hele glassdører styrt av nedfelte Dorma-beslag, trolig for første gang i norsk arkitektur. «Bardisk i Cuba-mahogny», «Kjølig grønt profilitt-glass mot trapp», bartak i «matt saponert messing med rødt kirkeglass mellom metallplatene» er fragmenter fra Korsmos fortelling i Byggekunst. I inngangshallen introduseres «downlights» i rutenett og en ornamentert himling som var bygget opp av overlappende messingplater. Trappe-meglern inn mot marmoroppstigningen til værelsene er en ungdomsparafrase som hilser til Van de Velde og Finn Juhl – rommene på Nordenfjeldske Kunstmuseum noen veiter og paradegater unna.¹¹ Interiøret var et smykke, konseptualisert og detaljert av én vilje, og prosjektet inntar nærmest en mytisk karakter i norsk arkitekturhistorie: Ombyggingen var tegnet av en arkitekt som på 1930-tallet hadde stått bak flere av de mest betydningsfulle arbeidene i norsk modernisme. Britannia var det eneste større etterkrigsarbeidet Korsmo kunne vise til sine hengivne Trondheims-studenter, og det visket ut faglige skiller mellom designer, interiørarkitekt og arkitekt, en tradisjon som hadde vært levende i mellomkrigstida, men som nå bare mestere som Arne Jacobsen, Alvar Aalto og Arne Korsmo evnet å holde fast ved.

Byggesaken. Endringene i rammene for profesjonsutøvelse viser seg i at arkitektansvaret for den foreløpig siste ombyggingen, ble delt i to. Per Knudsen Arkitektkontor (PKA) ble valgt som arkitekt for ombyggingsarbeidene, organisering og romlige forløp, rivning og nye påbygg. I den første fasen da konseptet ble etablert, hadde PKA kontrakt med eier og byggherre, og sto for myndighetskontakten. I den andre kontrakten ble arkitekten tiltransportert entreprenøren. Den løpende og til tider noe motsetningsfylte diskusjonen under byggearbeidene foregikk derfor direkte mellom antikvariske myndigheter og entreprenør.

Korsmo introduserte marmor og uhyre raffinert detaljering. Foto: Nasjonalmuseet.

Et av de nye oppgraderte rommene. Foto: Studio Dreyer+Hensley/Britannia Hotel.

Hele interiøroppdraget, der hotellet ble opprustet til luksurnivå, redekorert og innpakket på en måte som skulle gjøre Britannia til en internasjonal merkevare, ble utført av Metropolis arkitektur og design. Metropolis fikk prosjektet i konkurranse med tre andre, og arbeidet direkte på oppdrag for hotellets administrasjon.

To svært ulike forhold ble bestemmende for hvordan denne byggesaken utviklet seg. Det ene dreier seg om program, det andre om pragmatikk og skjult teknisk forfall. Byggherren, Odd Reitan, formulerte målet tydelig; konglomeratet Britannia skulle utvikles til et helstøpt femstjerners luksushotell, verdens nordligste innen dette segmentet. Målet var at 50% av gjestene, i løpet av en tiårsperiode, skulle være internasjonale.¹² Allerede våren 2019 omtalte CNN travel nye Britannia og Trondheim som ett av 19 anbefalte besøksmål for sommeren, med «...the airy Palmehaven, a grand, light-filled room that makes the perfect backdrop for afternoon tea».¹³ Her i landet har en så langt ikke lyktes med å etablere et klassifiseringssystem for hotell-kvalitet. Femstjerners finnes ikke. «Branding» må skje på andre måter, og for Reitan ble et middel å bli akseptert som medlem av *The Leading Hotels of the World*. Denne foreningen av eksklusive hoteller, i dag i overkant av 400 i tallet, stiller 800 utfordrende kvalitetskrav til sine medlemmer; krav som skal tilfredsstille gjestens opplevelse fra bestilling til avreise.

Når det gjelder konsept, arkitektur og materialer sier foreningens nettside at medlems-hotellene i hovedsak er familieeide og selvdrevne, og leverer «autentiske lokale erfaringer».¹⁴ Mikael Forselius, hotelldirektør ved Britannia, supplerer med betingelser om «tidløse interiører» og møbler som enten må være kjente merkeprodukter eller designet spesielt for hotellet.¹⁵ I Norge er bare Britannia og det fortsatt familiedrevne Continental i Oslo, medlemmer av *The Leading Hotels of the World*.

Britannia kan ses som et 150 år gammelt byinteriør, der noe stadig er tatt vekk og lagt til. Griper man inn i materien, åpenbarer det seg en mengde tekniske uhumskheter, men også bygningsarkeologiske funn. I Europa har en i mange tilfelle håndtert slike saker som fasadebevaring. Vi kjenner alle den bevarte fasaderekka langs Karl Johans gate i Oslo, et kompromiss som fulgte etter en ladet diskusjon mellom ønsket om vern og behov for ny, tidsmessig arkitektur.¹⁶ Langs Karl Johan er noen rom- og romsammenhenger tatt vare på. De gamle interiørene til Restaurant Blom, som ble hengt i barduner da gården den lå i ble revet på 1980-tallet, sies også å ha overlevd den siste ombyggingen av Paléet i 2014. Victoria kino overlevde som Victoria teater, og kan skimtes også i interiørene til nåværende Oslo jazz-scene, men det meste er nytt og framstår som kjøpesenter og restaurantinteriører som stadig blir pusset opp. Opplevelsesverdien av bygningen sett fra gata, og ønsket om kontinuitet i bybildet, ble det altoverskyggende i vernesaken. 40 år senere har transformasjon av byer, i motsetning til bygging på nytt areal, lenge vært regelen. Norske arkitekter og vernemyndigheter har også lang erfaring med ulike former for eksperimentelt vern.¹⁷ Men fra et kulturminnevernsynspunkt kan trolig resultatet av rehabiliteringen av Britannia ses på som sammenlignbart med vernet av kvartalet langs Karl Johan.

PKA gjennomførte en solid ryddejobb. Et nybygg på vel ti tusen kvadratmeter erstatter to bygninger mot Apotekerveita, ett fra 1950-tallet og ett fra 1980-tallet. Begge ble tidlig bestemt revet på grunn av knøttsmå rom og kronglete løsninger. Det er PKAs fortjeneste at organisering og romlige sammenhenger er forenklet og nå glir «sømløst» over i hverandre. Et virvar av trappeløp og korridorer er ordnet gjennom en ny vertikal hovedforbindelse med trappehus og heis. Spisesteder, konferanseavdeling, spa-avdeling og ny kjelleretasje kan enkelt nås fra bygningens hjerte, rett innenfor hovedinngangen, der den uniformerte eldre resepsjonisten tidligere holdt til.

1890-tallsbygningen til Norum, og den tidlige 1900-tallsbygningen langs Westermannsveita, var i forprosjektet besluttet bevart, men mye ble satt i spill da råte og sopp kom for dagen. Vernemyndighetene ante uråd og besluttet midlertidig fredning i januar 2017.¹⁸ Hotelleierne klaget, og fikk medhold på noen punkter. Men Riksantikvaren bekreftet i august samme år at sentrale deler fortsatt var fredet: Ikke bare eksteriøret mot Dronningens gate, men også konstruksjonene, Lobbybaren, Speilsalen, Palmehaven, og Korsmos trapp og telefonboks.¹⁹ I løpet av byggeprosessen søkte Britannia om 40 dispensasjoner fra kulturminneloven. Antikvariske myndigheter godtok mange, men ikke alle. I strid med fredningskravene ble bjelkelag både i 1890- og 1897-bygningene skiftet, og også takkonstruksjonene, med unntak av sju takstoler i tre nærmest Nordre gate. Lobbybaren var plutselig endret.

En ny overdådighet. Det var et skall, bygningsmessige tilpasninger til ny organisering og noen fredete interiører som sto igjen som ramme for et gigantisk interiøroppdrag. Oppdraget dreide seg om å gi det nye Britannia et preg, skape stemning og opplevelse ved hjelp av en scenografi som samsvarer med gjestenes forventninger og smak. Metropolis flagget intensjonen om en «moderne klassisk stil» og ønsket å ta tilbake kvaliteter som tidligere hadde vært å finne i hotellet, men som i årenes løp gradvis var tonet ned og radert ut. Sett i denne sammenhengen er paradoksalt nok de mest vellykkete interiørene nye, og ligger under bakken. I spa-avdelingen dyrkes den mauriske inspirasjonen fra Palmehaven til det ytterste: Arabisk-inspirerte mønster i gulvflisene, gull, marmor, store kurvmøbler og varme bad i dempete farger, gir følelsen av et overdådig og dampende oransjeri. Også vinkjelleren, med et stort og blankt irregulært bord i polert stein, omringet av lagret årgangsvin, er imponerende i sin tunge og mørke bouquet. «Overdådig» kan være et godt adjektiv i beskrivelsen av Britannia-interiørene. Inspirert av Korsmos bruk av marmor i 1962-ombygningen, er 365 tonn italiensk carraramarmor og bardigliomarmor fraktet til Trondheim og montert i gulv og bad, nesten alle i ulike mønstre og fargesjatteringer. Omtrent ingen av de 257 rommene er identiske. I en omvisningsferd gjennom etasjene, forteller direktør Forselius at veggene er utsmykket med 700 kunstverk i hotellets eie, pluss 200 utlånt fra Trondheim kunstmuseum, samt ett deponert av Reitan. Britannia Hall, den største av salene, er ombygget i retning av empire og smykket med et digert, figurativt veggmaleri utført som samarbeidsprosjekt mellom Håkon Bleken og Håkon Gullvåg i den gode saks tjeneste. I andre deler av hotellet er både dekorasjoner og enkeltgjenstander i større grad bevart. I Speilsalen henger lysekronene nyrestaurert, men rommet er også blitt utstyrt med fleksible *Chambre séparée* – i form inspirert av hotell Ritz i Paris – som kjemper om oppmerksomhet og plass. I Blåsalongen henger fortsatt veggmaleriene med motiver fra Trondheim fra 1929, malt av den unge arkitekten Jarle Berg, ifølge en vandrehistorie fordi han ikke kunne betale barregningen, og restaurert av konservatorer fra Sverresborg museum. Og Palmehaven er fortsatt Britannias hals-smykke, med den støpte takkonstruksjonen i betong bevart. Glasstaket ble skiftet ut på 1980-tallet, og er nå forsterket og tilført ledbelysning som illuderer lyset gjennom alle døgnets tider, nordlyshimmel og stjernehimmel. Du verden, så overdådig og så flott, og en smule følelse av kitsch forsvinner etter et par vinglass.

En utvidelse av vindushøyden mot Dronningens gate ble fornuftig nok stoppet av anti-kvariske myndigheter. Den historiefortellende byfasaden, nå med sine opprinnelige vindusåpninger og pusset med historisk korrekt og diffusjonsåpen kalkmørtel, er en utmerket ny iscenesettelse av arkitekt Norums intensjoner. Korsmos bar i kjelleren ble ødelagt alt på 1980-tallet. «Hjørnet» er kraftig ominnredet, og inngrepene i den fredete Lobbybaren, tegnet av Morten Anker Bahcke samme år som Palmehaven, er vanskelige å forstå. Bahckes mørke eikepaneler i barvegger, vegger og tak, ville gitt historisk ramme om en unik moderne bar som vår tid ville omfavnet. Panelene er riktignok beholdt, men bare på veggene, pussig nok sandblåst til et ugjenkjennelig lyst materiale, og satt sammen med hvit marmor på gulvet og langs bardiskens vegger. Og mens de nye toalettene nedenfor Korsmotrappen er «Korsmoinspirert», med runde speil og uten Korsmos raffinement, var det en glede å oppdage bittesmå mørke pletter av elde på de bevarte speilene i det fredete trappeløpet.

Nye fortellinger. Å gi en kvalitativ vurdering av et palimpsest som Britannia, avhenger av referanserammen og hvilke kriterier man måler i forhold til. For Trondheim by er prosjektet både viktig og vellykket. Det er gjort en investering i indre by, etter en periode da eieningsutviklerne konsentrerte seg om elve- og sjøkanten. Næringsmessig kan prosjektet styrke byen og bidra til å gjøre den fristende som reisemål. Prosjektets intensjon om å bringe byens historie fram i lyset, er utmerket. Og Reitans nærmest filantropiske rolle i renoveringen av Britannia bemerkelsesverdig.

Interiørene etablerer en luksusfølelse, en følelse av å være en av de få utvalgte, når man i dyrt møblerte og marmorerte rom iklær seg en tykk badekåpe med monogram. Målt i forhold til de 800 kriteriene satt av *The Leading Hotels* er Britannia også vellykket som hotell. «Location» er utmerket i Midt-byen, hotellet har "style and character", «service and facilities» holder internasjonalt nivå, «the rooms» er stadig overdådige, «food and drinks» kan nytes i ulike interiørmessige innpakninger, og de mange aldrende gjestene kan lett orientere seg trinnløst omkring i bekvemmelighetene.²⁰ Trondheim har fått et hotell som holder en

Noter

- 1 *Adressavisen* 12.2.2017.
- 2 *Trondheims bys historie*, Bind 3, red. Knut Mykland (Trondheim; F. Bruns Bokhandels Forlag, 1955) 346–446.
- 3 Domkirken ligger i enden av aksekorset og bestemte plasseringen av Munkegata ut mot sjøen, Stiftsgården og Trondheim Rådhus flankerer Munkegata. Offentlige og sivile institusjoner som Norges Bank og Frimurerlosjen faller selvfølgelig på plass langs Kongens gate.
- 4 Knut Einar Larsen, *Trebyen, bybranner og byfornyelse. En undersøkelse av byggevirkomheten i Trondheim og utviklingen av norsk bygningsrett 1814–1845*, (Oslo: Cappelen Damm, 1989).
- 5 Tregården var i noen år hovedsete for Det Tronhjemske Selskap, fra 1767 med nasjonsbygging for øye kalt Det Konglige Norske Videnskabers Selskab. Biskop Gunnerus er også kjent som en betydelig norsk botaniker.
- 6 Morten Anker Bache var praktiserende i Trondheim, og hadde vært byarkitekt i Molde i 1916–1917. Jens Christian Eldal, *Norsk Kunstnerleksikon*. https://nkl.snl.no/Morten_Anker_Bachke
- 7 *Byggekunst*, 1919/1920: s. 16. Referansen er hentet fra Bente Solbakken "Scener for opplevelse" i Ulf Grønvold red. *Hundre års nasjonsbygging*, (Oslo: Pax forlag, 2005), s.11.
- 8 *Arkitekturguiden for Trondheim*; 1999, 143.
- 9 I *Byggekunst* 5/1963 som kort presenterte prosjektet står følgende: «Ombyggingens arkitekter har vært professor Arne Korsmo og arkitekt mnal Terje Moe. Medhjelpere har vært int.arkitektene Bernhard Witte og Liv Arvesen. Den siste har tegnet møblene. Maleren Gunnar S. Gundersen har utført to dekorative arbeider. Grete Prytz Korsmo har utført emaljerte kobberfliser.»
- 10 Opplysninger og observasjoner er hentet fra intervjuer med arkitekter som var studenter på NTH i Korsmo-perioden. Først og fremst fra Finn Kolstad som var student-assistent for Korsmo i Britannia-tida.
- 11 Tolkning hentet fra samtale med Finn Kolstad.
- 12 Ifølge hotelldirektør Mikael Forselius, under omvisning i hotellet 27.5.2019.
- 13 https://edition.cnn.com/travel/amp/summer-travel-places-2019/index.html?fbclid=IwAR0ze-a18gyQH091H5bct-F5rOFCLFTxc_CyoAy9Dmux5jHDKFhSel_rts
- 14 <https://www.lhw.com/corporate/fact-sheet>
- 15 Ibid Forselius, 27.5.2019.

- 16 Arne Lie Christensen, *Carl Johans fasader*, (Oslo; Pax forlag, 2007).
- 17 Ombygging av transformatorverkstedet Oslo Lysverker til Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo (Jarmund/Vignsnes, 2001) og Jensen og Skodvins ombygging av transformatorbygningen i Hausmannsgate til lokaler for Norsk Form og Norsk Designråd, 2003–2004, nå DogA, kan ses som norske pionerprosjekter for «experimental preservation», et begrep introdusert av Jorge Otero-Pailos.
- 18 Den midlertidige fredningen omfattet konstruksjonen av Norum-hotellet, med de fire salongene mot Dronningens gate, anretningsrom og lager vest for Lobbybaren, selve Lobbybaren, Speilsalen (i sin opprinnelige utstrekning), Palmehaven (med takkonstruksjonen) og Arne Korsmos trapperom, med tilhørende telefonboks. I tillegg kom «opprinnelig trapperom med trapp i vest fra 1. til øverste etasje, inklusive tilstøtende rom vestenfor i alle etasjer». «Vedtak om midlertidig fredning med hjemmel i lov om kulturminner § 22 nr. 4 Jf. § 15 - Britannia Hotel, Dronningens gate 5 - gnr 401/bnr 293 Trondheim kommune». Brev fra Sør-Trøndelag Fylkeskommune 18.01.2017.
- 19 «Britannia Hotel – avgjørelse av klage på vedtak om midlertidig fredning – klagen tas delvis til følge». Brev fra Riksantikvaren, 25.08.2017.
- 20 Nettet er fullt av hotell-anmeldelser. Kriteriene her er hentet fra den engelske avisa The Telegraphs anmeldelser av «travel destinations».
- 21 Jorge Otero-Pailos «Monumentaris» i *Tabula Plena. Forms of Urban Preservation*, ed. Bryony Roberts (Zürich: Lars Müller Publishers, 2016), s. 20–29.
- 22 Københavns Engelske klubb bygde hotellet og ga det navnet d'Angleterre. Den engelske inspirasjonen til Hotel Britannia og ikke minst Palmehaven var kanskje hentet herfra. Vår følelse, uten belegg, er også at også ombyggingen er inspirert av renovasjonen av d'Angleterre.
- 23 <https://www.telegraph.co.uk/travel/destinations/europe/denmark/copenhagen/hotels/hotel-d-angleterre/> Sitat hentet 18.9.2019.
- 24 Christian Norberg-Schulz, *The Functionalist Arne Korsmo*, (Oslo: Universitetsforlaget 1986), s. 27.

standard som er høyere enn alle de andre og mer businessorienterte i byen.

Ser man Britannia som et historiefortellende verneobjekt, er resultatet diskutabelt. Noen inngrep i historiske bygninger må gjøres for å holde dem stående og funksjonsdyktige. Inngrep, endringer og suppleringer må til selv i vernete interiører, og estetikken modifiseres. Britannia er både et materielt og kulturelt objekt. De materielle endringene ses lett av et trent øye, men de konseptuelle og kulturelle implikasjonene er vanskeligere å overskue.²¹ En renovering av et verneobjekt dreier seg både om dokumentasjon og supplering, og i dette prosjektet synes det som om det narrative potensialet i det gamle ikke er utnyttet godt og tydelig nok, og noen ganger blir overmannet av suppleringene.

Hvordan bedømme dette prosjektet som verk og arkitektur? I en internasjonal anmeldelse av ombygningene av d'Angleterre i København,²² forteller hotel-trenede øyne at "It's certainly not stuck in the past: this ultra-elegant palace hotel combines period features (grand proportions, stately columns, lavish chandeliers) with bucketloads of contemporary comfort and style (a classy colour palette of muted lilacs and greys, luxe materials and dramatic floral arrangements)".²³ Også det nye Britannia dokumenterer en uhyre profesjonelt gjennomført hotellrenovering. Paletten som er valgt ligner, men er sympatisk nok ikke til de grader enhetlig. Fortsatt framstår hotellet som lett kaotisk, ikke i romsammenhenger og logistikk, men i collagen av estetiske preferanser og stilelementer.

Christian Norberg-Schulz siterer Arne Korsmo i biografien fra 1986: «Historien var der, levende og likevel død. Nuet er alltid nytt, nuet fornyer alt slik som lyset omskaper tingenes form».²⁴ Korsmo evnet, med en karakteristisk CNS-formulering "å finne stadig nye uttrykk for tingen selv", og dette kan være en god beskrivelse av det idéstyrte interiørprosjektet fra 1962. Hvem var egentlig arkitekten bak den siste ombygningen av Britannia? PKA som modifiserte bygningen, Metropolis som designet interiøret, den hotellfaglige og trend-informerte administrasjonen, eller formidler Britannia smaken til byens store sønn, Odd Reitan?

Britannia Retold: Britannia Hotel, Trondheim

Architects: Per Knudsen Arkitekter

Interior Architects: Metropolis Arkitektur

Article by Nina Berre and Karl Otto Ellefsen

Hotel Britannia is undoubtedly a Trondheim institution, central to city life. In 2020, the hotel will have been running for 150 years, with varying economic success, under different owners and administrations, destroyed by fires, dilapidated from tougher times and rebuilt – directly and indirectly – multiple times. The latest transformation began in 2016, and the hotel was reopened 1st April 2019.

The most famous transformation was a collaboration between Arne Korsmo and Terje Moe, completed in 1962. The latest revamp is a combined effort as well.

Throughout Britannia's history, elements have been added and removed continuously, and anyone who explores the buildings further will discover many oddities and technical shortcomings. Per Knudsen Arkitekter have done a solid job of decluttering Britannia, replacing poor solutions with a simpler plan for the hotel.

So how do you judge this project as architecture or an oeuvre? The new Britannia documents an incredibly well-performed hotel renovation. And yet, the hotel still feels chaotic, with its collage of aesthetic preferences and style elements. And who was really the architect behind the latest transformation? Per Knudsen who modified the building, Metropolis who designed the interiors, the trend-aware hotel administration – or the personal tastes of Trondheim native and owner, Odd Reitan?

FAKTA

PROSJEKTOMTALE AV METROPOLIS ARKITEKTUR

Den omfattende rehabiliteringen, og noe kompletterende utbygging, markerer begynnelsen på en ny epoke for Britannia. Hotellet er til sammen på 22 000 kvm. Stilretningen er «britisk-inspirert» design, med kontinentale og lokale referanser, som f. eks bruk av "trønderrosa" på søyler i lobbyen.

Det er brukt varige materialer, som marmor og treverk, og duse farger med kontrasterende elementer for å skape spenning og karakter i interiøret. Metropolis har detaljert og spesialdesignet interiørene, og det er brukt tidløse og elegante møbler i klassiske linjer med moderne innslag.

Hvert av de forskjellige publikumsområdene og spisestedene har fått sitt uttrykk, men med et overordnet grep som gjør at de fremstår som en del av det totale hotellkonseptet.

Planløsningen har vært gjennom store endringer. Hotellet ble utvidet med en nabogård som er innlemmet, i tillegg er kvartalet åpnet opp flere steder mot gaten.

For å få til en rasjonell drift, samt bedre logistikken og tilgjengeligheten, er det gjort flere større grep, som bl.a. å etablere et felles kjøkken til husets seks spisesteder.

Resepsjonsområdet ble utvidet og flyttet nærmere inngangen for større tilgjengelighet og kapasitet. Speilsalen og Palmehagen ligger i kjernen av bygget, der de alltid har vært.

Metropolis vant konkurransen om oppdraget over anerkjente norske, svenske og engelske interiørarkitektfirmaer.

PROSJEKTOMTALE AV PER KNUDSEN ARKITEKTER

Til tross for utvidelser, oppgraderinger og modernisering fremsto Britannias bygningsmasse som foreldet og hadde et stort behov for renovering. Det gjaldt både bygningsmessige og tekniske anlegg. Behovet var også stort for å legge til rette for mer effektive og rasjonelle driftsformer. Det var behov for oppgradering på praktisk talt alle områder.

- Det var behov for bedre og mere oversiktlige adkomstforhold for alle.
- De fleste hotellrom måtte bringes opp på et høyere nivå.
- Restauranttilbudet måtte videreutvikles, og bankett-, kurs- og konferansetilbudet måtte kraftig oppgraderes.
- Det samme gjaldt interne funksjoner som kjøkkenfunksjonen, varedistribusjon o.l.

Med unntak av 1890-bygget og Palmehaven, spa-avdelingen og Britannia hall helt i sør mot Westermannsveita, ble det dermed besluttet å rive all nyere bebyggelse. Bare på denne måten kunne en oppnå tilfredsstillende arealutnyttelse og funksjonalitet.

De nye delene er dermed utført slik at de i samspill med kvalitetene i den eldste delen skal imøtekomme dagens og morgendagens forventninger og krav til et førsteklasses hotell. Dette gjenspeiler seg i et økt romtilbud med høy standard og med god (universell) tilgjengelighet.

- En utvidet kurs-, konferanse og kongressavdeling knyttet sammen med ny lys og luftig foier.
- Et nytt utvidet hotellkjøkken som basis for et utvidet restaurant- og bartilbud.
- Nye tekniske anlegg som sammen med den bygningsmessige utførelsen i de nye delene holder passivhusstandard.
- En forbedret tilgjengelighet som gjennom nye innganger, samordning av etasjer, nye heiser og ramper sikrer likeverdig tilgjengelighet for alle.

Av hensyn til adkomstforholdene og universell utforming er resepsjonsnivået i 1890-bygget senket ned til gatenivå, slik arkitekt Korsmo forøvrig hadde gjort det allerede i 1960-årene. I forbindelse med ombyggingen ble det i det 1890-bygget avdekket sopp- og råteplager som førte til en nærmest fullstendig utskifting av eksisterende etasjeskillere i 1890-bygget, noe som førte til en vesentlig forlengelse av den planlagte byggetiden.

PROSJEKTOPPLYSNINGER

Prosjektets navn: Britannia Hotel. **Adresse:** Dronningensgate 5. Trondheim. **Ferdigstilt:** 2019. **Oppdragsgiver:** E.C. Dahls Eiendom AS og Britannia Hotel AS. **Arkitekt:** pka ARKITEKTER (Per Knudsen Arkitektkontor AS). **Medarbeidere:** Per Knudsen, siv.arkitekt MNAL (oppdragsansvarlig); Inger Anne Landsem, siv. arkitekt MNAL (saksansvarlig); Trude Offen Sveen, arkitekt MNAL (saksansvarlig og SØK); Sveinung Jørum, siv.arkitekt MNAL (saksansvarlig); Kjell Winsvold, siv.arkitekt MNAL; Andrea Vinzoni, Master i arkitektur; Tor Wigum, ingeniør (SØK); Håvar Nilssen, teknisk personell; Marit Pallin Kanestrøm, teknisk personell; Anne Støring, int.arkitekt MNIL; Frødis Hegnar, studark; Siren Saltvik, studark; Kornelie Solenes, studark; Snorre Myrseth, sivilarkitekt MNAL (KS-leder). **Interiørarkitekt med medarbeidere:** Hanne Arvik. Int.ark MNIL (prosjektansvarlig); Linda Gram Egede-Nissen, Int.ark BA Hons, (prosjektleder); Hanne Gathe, Linda M Bøe, Tine Marie Kvanum, **Landskapsarkitekt:** Norconsult, v/ Kjellaug Jule, landskapsarkitekt. **Konsulenter:** RIB: Norconsult; RIV, RIE, RIVa: Sweco; Ribr: Tecnoconsult; Riaku: Brekke & Strand; RIG: Rambøll; BibyFy: Norconsult. **Brutto areal:** 23 000 kvm. **Kostnader:** 900 mill. NOK (2019).

MILJØOPPLYSNINGER

Beregnet energiforbruk: Bygg 1, 1890-bygget- 137,5 kWh/kvm pr. år. Bygg 2, nybygg- 119,7 kWh/kvm pr. år. Bygg 3, ombygg/nybygg- 121,7 kWh/kvm pr. år. **Miljøklassifisering:** Både Bygg 1, 2 og 3 tilfredsstiller alle krav til lavenergihus. Energimerke A. Oppvarmingskarakter lys grønn for valgt energiforsyning. **Energikilder:** Etter ombygging og nybygging dekkes oppvarming og kjøling av fjernvarme, CO₂-varmepumpe og elektrisitet. Oppvarming av tappevann dekkes av varmepumpe, ventilasjonsvarme/ varmebatteri dekkes av fjernvarme, mens romoppvarming kombineres med vannbåren gulvvarme/radiatorer (fjernvarme) og elektriske ettervarmebatterier i ventilasjon/varmekabler i baderom. Bygget har kjølemaskiner med tørrkjølere for sentral kjøling (kjølebatteri i ventilasjon) samt lokal kjøling for romkjøling og kjøle-/fryserom. **Materialbruk:** Tilfredsstiller forskriftskrav knyttet til lavenergihus og passivhus. **Entrepriseform:** totalentreprise.